

Професійний простір особистості: від ознак дисциплінарності до реальності суб'єктивного моделювання

Ж.П. Вірна. Професійний простір особистості: від ознак дисциплінарності до реальності суб'єктивного моделювання. Розгляд феномена професійного простору актуалізує питання теоретико-емпіричної конкретизації у вивченні локально-структурних ознак професійного життя особистості. Продемонстровано повноцінний динамізм розгляду професійного простору в його структурних ознаках, функціональних можливостях, факторах і механізмах професійного розвитку й способах його виділення та усвідомлення людиною. Наукова позиція презентації матеріалу стосується історико-психологічного аналізу уявлень, понять, теорій та концепцій психології феномена простору, де вимальовується загальна інтерпретаційна модель від окреслення дисциплінарних проявів зазначеного феномена до його варіантів суб'єктивного моделювання.

Ключові слова: психологічний простір, особистісний простір, професійний простір, життєвий простір.

Ж.П. Вірна. Профессиональное пространство личности: от признаков дисциплинарности до реальности субъективного моделирования. Рассмотрение феномена профессионального пространства актуализирует вопросы теоретико-эмпирической конкретизации в изучении локально-структурных признаков профессиональной жизни личности. Продемонстрировано полноценный динамизм рассмотрения профессионального пространства в его структурных признаках, функциональных возможностях, факторах и механизмах профессионального развития и способах его выделения и осознания человеком. Научная позиция презентации материала касается историко-психологического анализа представлений, понятий, теорий и концепций психологии феномена пространства, где вырисовываются общая интерпретационная модель от очертания дисциплинарных проявлений указанного феномена до его вариантов субъективного моделирования.

Ключевые слова: психологическое пространство, личностное пространство, профессиональное пространство, жизненное пространство.

Постановка проблеми. Контекст вивчення професійного простору особистості є доволі новим і актуальним для сучасної психологічної науки. Його феноменальне розуміння найчастіше пов'язують із інтерпретацією таких психологічних явищ, як «соціальний простір», «психологічний простір», «особистісний

простір», «життєвий простір» тощо, кожен з яких отримав свій категоріально-понятійний зміст. З огляду на існуючі інтерпретаційні варіації розуміння цих феноменів, спробуємо окреслити понятійне тлумачення «професійного простору особистості» в межах його дисциплінарних ознак та характеристик суб'єктивного моделювання.

Міра досліджуваності проблеми. Передусім варто відмітити, що поняття «професійного простору» є одним з неопрацьованих, адже тривалий час психологія простору контекстно досліджувалась в межах інших наук та психологічних проблем: вікових особливостей особистості; психології впливу; свободи особистості; психології проблеми «Я» та «Інші»; психології віртуальних реальностей; та регуляції просторового контакту між людьми (З. Кузьміна, І. Кон, К. Левін, В. Мухіна, А. Петровський, Н. Піняєва, В. Топоров, М. Хейдметс та ін.). Відсутність чіткої психологічної операціоналізації позбавляє сучасних дослідників системних уявлень про його основні структурні характеристики, функціональні можливості, фактори та механізми розвитку, способи виділення й усвідомлення індивідом.

Отже, **метою** нашого теоретико-аналітичного огляду є поповнення науково-інформаційного вакууму навколо цієї проблеми та оцінка евристичної сили набутих можливостей її вивчення.

Виклад основного матеріалу. Найчастіше категорія «простору» розглядається як одна із складових онтогенезу, що залежить від соціально-економічних умов життя, від стану культурного розвитку та самосвідомості людини (Б. Ананьєв, О. Дьяченко, О. Запорожец, Б. Рассел, Т. Рихтерман та ін.). Такий контекст є найкращим варіантом наближення розуміння професійного простору, як складової соціального простору. Також зустрічаємо категорію *освітнього простору; психолого-педагогічного простору, культурно-виховного простору* [5; 15; 17; 24 та ін.], які за своїм змістом наближені до сфери набуття професійного досвіду особистості. В той же час поряд із значною кількістю об'єктивних просторів, заявляють про себе суб'єктивні простори, які характеризують різноманітні сторони людського буття. Спектр суб'єктивних просторів дає можливість розширити уявлення про людину як унікальну одиницю, своєрідність якої народжується на межі об'єктивної та суб'єктивної реальності, як цілісної «біо-територіально-психо-екзистенціальної» сутності [8]. Однією з таких варіацій суб'єктивного простору є «професійний простір», вивчення якого часто пов'язують із інтенсивністю впливу на людину соціально-економічних процесів в сучасному суспіль-

стві, що, в свою чергу, актуалізує різноманітні аспекти професіоналізації людини в контексті набуття нею професійної автономії, свободи та відповідальності. Таке розуміння «професійного досвіду» наближене до феномена психологічного простору, який представляє собою складне суб'єктивне утворення, яке виконує роль регулятора меж власного буття і виступає показником психологічного благополуччя людини чи то задоволеності життям.

Так, кожна особистість як член соціуму має власний психологічний простір – простір її життєвого світу або простір «Я – Ти» її соціальних контактів. Цей простір є складовою соціального простору та відображає упорядкованість і взаємодію певних соціальних зв'язків і процесів, суспільних відносин, їх насиченість та щільність. Отже, можемо з переконливістю стверджувати, що професійний досвід є своєрідним особистісним еквівалентом суспільних відносин. На підтвердження представленого положення можемо навести концептуальні позиції Д. Леонтьєва, С. Максименко, С. Рубінштейна, С. Смирнова, в яких зазначається, що сприймання будь-якого об'єкта або ситуації, конкретної особи чи абстрактної ідеї визначається цілісним образом світу, а цей світ зумовлений усім досвідом життя людини у світі, її суспільною практикою [12; 13; 16; 19].

В цьому контексті саме генетичний підхід, запропонований С. Максименком, дозволяє логічно розглянути феномен психологічного простору як суб'єктивно значущого фрагмента буття, що інтегрує в собі ознаки цілісного здійснення особистості [13]. Передусім, слід сказати, що серед вузлових моментів онтогенезу людського існування (зародження існування людського індивіда й підготовка його до життя в цьому світі; вступ у життя; драматичний момент життя, пов'язаний з можливістю продовжувати життя через відтворення собі подібних; драма кінця (закінчення)), С. Максименко виділяє момент драми зрілості, де «дорослою може бути та людина, яка чинить, вибирає, відповідає» [13, с.239-240]. Виокремивши таку вражаючу одиницю особистості як нужда, у якій збіглися біологічне і соціальне, С. Максименко обґрунтував життя людини як індивідуальну історію, за яку вона несе персональну відповідальність. Розуміння внутрішнього простору свободи особистості зводиться до існування життєвої енергії, яка конституює можливість вільної особистісної дії, вільного вибору індивідуальності, свobodного розвитку людини [13].

Психологічна реальність життя людини в соціумі відокремлює поняття «життєвого простору» особистості, яке введено в

психологію К. Левіном [11], для більш детального аналізу якого він вводить поняття *психологічного поля*, в якості якого виступає зріз життєвого простору, розглянутий в даний момент часу, але зумовлений минулим досвідом, який впливає на реалізацію майбутніх планів. Саме в «теорії поля» починають використовуватися поняття диференціації, інтеграції, Я-ідентичності, когнітивного структурування в типових професійних ситуаціях. Тут проводяться широкі емпіричні дослідження компонентів вибору професії – престижності обраної професії, рівня потрібної професійної кваліфікації, рівня професійних домагань, реалістичності професійних установок тощо. Названий аспект, детально опрацьований в контексті суб'єктного підходу до вивчення життєвого шляху особистості, широко представлений роботами вітчизняних психологів [1; 2; 16; 18; 21 та ін.]. Ці дослідження органічно вливаються й у рух світової психологічної думки, адже суб'єкт – це ініціююче, креативне начало у взаємодії із суспільством, життям, світом і самим собою. У такій взаємодії відображаються найголовніші цілісні характеристики особистості, які проявляються у просторово-часовому масштабі її життєздійснення.

Зміна особистісного простору збігається з «кризою в житті індивіда, яка виникає як наслідок досягнення певного рівня психологічної зрілості і соціальних вимог, пропонованих індивіду на цій стадії». Подолання особистістю психосоціальної кризи на різних стадіях її розвитку свідчить про можливість розширення меж особистісного простору людини.

У цьому контексті можна детально розглянути ознаки *дисциплінарності*, які стосуються й професійного простору. Так звані дисциплінарні простори (сім'я, школа, виробництво, церква, армія, в'язниця, клініка), в яких проявляються різноманітні ознаки ізоляції особистості [6; 8; 23 та ін.]. Дисциплінарність професійного простору – це передусім чітке обмеження професійних знань, умінь і навичок, завдяки яким людина фіксує групові професійні ритуали поведінки, що відображаються у колективному Супер-его. Ще З. Фройд наголошував, що навчання – раціоналізація, своєрідний захист від тривоги: якщо дорослий починає чомусь навчатися, то це означає, що він опинився у кризовій ситуації і потрібна підтримка від ритуалу, внаслідок чого знімається тривога. Мова йде про форми групової міфології реальних мотивів поведінки, які людина відтворює у стані групового навчання: людина, яка не пройшла «обробку» дисциплінарними просторами, не зможе жити серед людей.

До прикладу виховання в сім'ї складає потужну систему відносин дитини до світу професій і до себе як майбутнього суб'єкта діяльності. У роботах У. Мозера знаходимо розгорнуте обґрунтування виникнення чотирьох форм оперотропізмів, кожна з яких може бути основою для формування певного типу професійного розвитку: 1) захисний оперотропізм – вибір професії розглядається як спроба знайти в професійному житті вирішення специфічних конфліктів; 2) клапанний оперотропізм – регресія поведінки до більш примітивних форм, близьких до первинної потреби, що приводить до десоціалізації; 3) оперотропізм як власне сублимація – потреба знаходиться під контролем «Я» і навіть при недостатності захисних механізмів досягається висока адаптивність, відбувається зв'язування енергії потреби з об'єктом та переорієнтування фрустраційної агресії на пошуки і реконструкцію об'єкта професійної діяльності; 4) інтегральний оперотропізм – форма, яка об'єднує перші три і відображає всю різноманітність рівнів вирішення специфічної тематики конфлікту для даної людини [9].

Тобто процес набуття професійного досвіду є дисциплінарним за своїм організаційним і територіально-ритуальним змістом.

Так для реалізації цієї задачі суб'єкта освіти слід бути втягнутим в переживання декількох груп ідентифікацій – з місцем (Де?), традицією (Коли?), наставником (Хто?). Зокрема, причасність до певної географічної назви (Кембридж, Відень, Київ) вкорінює учня у середовище, де накопичуються, «вирощуються» знання. Географія освіти підготовлює сприйняття традиції («духу» навчального закладу), задає координати пізнання. Традиція, яка представляє локальну культуру місця, обмежує коло авторитетів, задає простір полеміки і руху. В процесі ідентифікації з традицією виникає референтна група джерел освіти, до яких людина прагне. Однак можливість злиття з культурним середовищем забезпечує наставник, який надає процесу індивідуальної освіти послідовності й організованості.

Реалії розвитку сучасної психологічної науки все частіше підводять до інтегрального розуміння того чи іншого феномена, а у випадку повноцінного розуміння професійного простору – до реальності його суб'єктивного моделювання в свідомості людини як внутрішньої інтенції професійного розвитку. В цьому ракурсі можемо окреслити основні доробки сучасних психологів, які, моделюючи внутрішній простір особистості, зазначили його основні орієнтаційні координати інтерпретації.

В онтопсихології А. Менегетті розглянуто психологічні межі «енергетичного простору» особистості, які є енергетичним утворенням, що виникає та розвивається в результаті здійснення людиною рухів: оптимальна межа здатна в залежності від стану світу та власного бажання змінити свої характеристики, забезпечити взаємодію людини зі світом за рахунок вибудованого в процесі життєвого шляху функціонального органу, який співвідносить інформацію про стан внутрішнього (чутливість до себе) та зовнішнього (чутливість до світу) простору [14]. Схожі ідеї відомі з класичних праць О. Лазурського, який, поділяючи психіку за рівнями ендо- та екзопсихіки, порівнює між собою процес психічного росту в різних індивідуумів, і доводить, що вищі, границі цього росту, відрізняються в різних людей: за нормальних зовнішніх умов та відповідному вихованню цей рівень визначається вродженою обдарованістю людини, яка зводиться до загального потенціального запасу її нервово-психічної енергії [10]. В одній із сучасних теорій С. Стрелкова оточуючий світ проявляється з трьох первинних просторів: інформації, енергії та матерії. Вони взаємодіють між собою у вигляді нескінчених переходів один в одного: інформація через енергію переходить в матерію, а матерія через енергію шукає інформацію для опису та усвідомлення самої себе [20].

Досить часто при аналізі поняття «простір» можна помітити, що його зовнішня та внутрішня сторона не розділені, а перетинаються, і тому часто йдеться не про різні частини особистісного простору, а про його багатовимірність. Підтвердженням цьому положенню може слугувати розгляд особистості як проєкції на три площини в тривимірній системі координат Б. Братуса: площинами цього простору є діяльність (буття), значення (культура) та смисли («значення значень»), завдяки яким особистість можна представити як «ідеальне тіло», яке існує в цих площинах і особливим чином пов'язане з кожною з них [4]. О. Бодальов виділяє три параметри суб'єктивного простору світу: а) обсяг або протяжність цього простору, які визначаються закарбуванням і актуалізацією у свідомості людини об'єктивного простору; б) ступінь зв'язку змістовного наповнення суб'єктивного простору світу із сьогоденням, минулим і майбутнім; в) залежність змістовного багатства суб'єктивного простору світу від сформованості особистості [3]. Л. Гримак виділяє дві реальності: 1) інформаційно-енергетичні та топологічні взаємини індивідуума з навколишнім життєвим простором; та 2) суб'єктивне моделювання внутрішнього психологічного про-

стору особистості, на основі якого будуються взаємодії з реальним світом. На його думку, першорядний вплив на суб'єктивний комфорт людини роблять такі характеристики внутрішнього психологічного простору, як його величина і чіткість кордонів. Повноцінна «конструкція» суб'єктивної моделі життєвого простору людини передбачає наявність та доступність компонентів (минуле, теперішнє і майбутнє) простору [7]. Н. Саліхова запропонувала конституально-порівневу модель життєвого простору особистості, де означила рівні: центральний рівень складає простір життя людини як системна цілісність; мета системний рівень утворений простором співподійних спільнот, відносно яких людина визначає смисл життя; в якості підсистем різного рівня виступають простори сфер життя, діяльності, спілкування та дій [17]. В. Слободчиков, розробляючи концепцію внутрішнього світу особистості, зазначає, що проблема внутрішнього світу тісно пов'язана з проблемою її простору. Простір особистості – це простір соціальної поведінки та її вчинки, який виражається у цілісності, єдності, самобутті, авторстві, власному укладі життя та вкоріненості в світі індивідуальності [18].

С. Нартова-Бочавер, обґрунтовуючи поняття «психологічний простір особистості», вказує на те, що стан кордонів власного психологічного світу значною мірою визначає ставлення людини до елементів середовища, тобто її світовідчуття у цілому. На її думку, особистісний простір виконує низку складних функцій – захисну, репрезентативну, контролюючу, ідентифікуючу, – які конкретизують його характеристики: реальність, наповненість, структурність, співіснування та взаємодію компонентів [15]. Дослідницею введено поняття особистісної суверенності як здатності контролювати, захищати і розвивати свій психологічний простір. На її думку, психологічна суверенність що є формою внутрішньої емоційної згоди з обставинами життя чи то синергетичним ставленням до життєвих ситуацій, може бути вивчена тільки через ставлення до різних вимірів психологічного простору.

А. Бурмістрова, вивчаючи уявлення про побутовий психологічний простір, характеризує його об'єктивний простір середовища, який попередньо засвоєний і реорганізований особистістю у відповідності до її смислів, і набув форму переживання як «моє» [5]. В цьому контексті К. Уілбер зазначає, що проблеми конкретної особистості витікають з того, де вона проводить межу між собою і навколишнім світом: чим ширший простір самоотождення людини, тим більший вміст світу людина усвідомлює як своє. Науковцем виділено чотири варіанти вирішення питання про те,

де проходить межа між «Я» і «не-Я»: 1 – рівень «маски» (найвужча територія «Я», яка потрібна людині для презентації себе оточуючим); 2 – рівень «Его» (межа проходить між свідомістю людини і її тілом, при цьому існує конфлікт між духовним і тілесним); 3 – рівень організму в цілому (межа проходить між тілом і зовнішнім світом, душа з тілом знаходяться в гармонії і єдності, але вони протиставляються світу); 4 – рівень виділення себе з Всесвіту (простір власного «Я» розширюється до нескінченності [22]). А в дослідженні Є. Шиянова та О. Калмикової зазначено, що психологічна дистанція є багатограним особистісним феноменом, що включає в себе проксемічні параметри повідомлення (просторове розташування партнерів); емоційні параметри, що відображають ступінь емпатійної довірливості суб'єктів; комунікативні параметри, що складаються з певних вербальних конструкцій, які розділяють звернення «Я» і «Ми», «Ми» і «Вони» один до одного [24]. Отже, психологічна дистанція допомагає особистості зберегти простір «Я», підтримати стійкість «схеми самості», конструювання якої проходить шлях від інтеріоризації знань, засвоєння оцінок інших людей до соціального порівняння, самоатрибуції та смислової інтеграції життєвих переживань.

Висновки. Підсумовуючи проведений аналіз теоретичних конструктів розуміння професійного простору, слід зазначити, що професійний простір як інтегроване психологічне утворення особистості, забезпечує її автономність та збереження професійної ідентичності. Професійний простір має зовнішню (дисциплінарну) та внутрішню (психологічну) області, які наповнені певним змістом і знаходяться в певних структурних зв'язках. Різноманітні комбінації змісту і структури меж професійного простору складають специфічні та індивідуальні його ознаки на різних етапах онтогенезу. Професійний простір особистості як соціально-психологічна система містить багато ланок, так само як багато ланок містить соціальна структура і соціальна інфраструктура суспільства. Разом з тим ця система цілісна, оскільки функція елементів соціально-професійної структури груп і спільнот, соціальної інфраструктури організацій та інститутів, які до неї входять, у кінцевому рахунку єдина. Вона полягає у тому, щоб сприяти збереженню, рекреації і відтворенню людини як екологічної одиниці і як особистості з певними соціокультурними якостями, забезпечувати її фізичне, психічне та соціальне здоров'я, з одного боку, і значний моральний, творчий і соціальний потенціал – з другого.

Перспективи подальших досліджень. У межах подальших наукових пошуків, вивчення професійного простору особистості

слід спрямовувати у напрямку не тільки удосконалення його теоретико-методологічних конструктів, але й прикладних аспектів професійної гармонізації та благополуччя особистості.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 299 с.
2. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания / Б.Г. Ананьев. – М. : Наука, 1977. – 346 с.
3. Бодалев А.А. Акме-эффект личностного самоосуществления в процессе социализации и индивидуализации взрослого человека / А.А. Бодалев // Мир психологии. – 1998. – №1. – С. 59-65.
4. Братусь Б.С. Аномалии личности / Б.С.Братусь. – М. : Мысль, 1988. – 304 с.
5. Бурмистрова А.В. Индивидуальные особенности средового поведения, регулирующего границы бытийного пространства личности / А.В. Бурмистрова // Психология личности и ее бытия / [под ред. З.М. Рябикиной, А.Н. Кимберга, С.Д. Некрасова]. – Краснодар, 2005. – С. 288-250.
6. Гошовський Я.О. Ресоціалізація депривованої особистості: [монографія] / Я.О. Гошовський. – Дрогобич : Коло, 2008. – 480 с.
7. Гримак Л.П. Резервы человеческой психики. Введение в психологию активности / Л.П. Гримак. – М. : Политиздат, 1989. – 319 с.
8. Журавлев А.Л. Психологическое и социально-психологическое пространство: теоретические основания исследования / А.Л. Журавлев, А.Б. Купрейченко // Знание. Понимание. Умения. – 2012. – №2. – С. 10-18.
9. Кондаков И.М. Методологические основания зарубежных теорий профессионального развития / И.М. Кондаков, А.В. Сухарев // Вопросы психологии, 1989. – №5. – С. 151-164.
10. Лазурский А.Ф. Классификация личностей / А.Ф. Лазурский // Психология индивидуальных различий: [тексты]. – М. : Изд-во МГУ, 1982. – С. 179-198.
11. Левин К. Разрешение социальных конфликтов / К. Левин. – СПб. : «Сенсор», 2000. – 408 с.
12. Леонтьев Д.А. Самореализация и сущностные силы человека / Д.А. Леонтьев // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии. – М. : Смысл, 1997. – С. 156-176.

13. Максименко С.Д. Генезис существования личности / С.Д. Максименко. – К. : Изд-во ООО «КММ», 2006. – 240 с.
14. Менегетти А. Психология лидера / А. Менегетти. – М. : ННБФ «Онтопсихология», 2002. – 208 с.
15. Нартова-Бочавер С.К. Человек суверенный: психологическое исследование субъекта в его бытии / С.К.Нартова-Бочавер. – СПб. : Питер, 2008. – 400 с.
16. Рубинштейн С.Л. Человек и мир / С.Л. Рубинштейн. – М. : Наука, 1997. – 191 с.
17. Салихова Н.Р. Контекстуально-уровневая модель жизненного пространства личности / Н.Р. Салихова // Ученые записки Казан. ун-та. – Серия: «Гуманитарные науки». – Т.152. – К.5. – С. 183-199.
18. Слободчиков В. И. Психология человека / В. И. Слободчиков, Е. И. Исаев. – М. : Школа-пресс, 1995. – 384 с.
19. Смирнов С.Д. Психология образа: проблема активности психического отражения / С.Д. Смирнов. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1985. – 231 с.
20. Стрекалов С. Жизнь как эволюция души. Введение в теорию и практику системы роста личности «Игры в Пространстве» / С. Стрекалов. – СПб., 2010 – 112 с.
21. Татенко В.А. Психология в субъектном измерении : [монография] / В.А. Татенко. – К. : Просвита, 1996. – 404 с.
22. Уилбер К. Интегральная психология: сознание, дух, психология, терапия / К. Уилбер; [пер. с англ. под ред. А. Киселева]. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2004. – 412 с.
23. Фрейд З. Психология бессознательного: Сборник произведений / З. Фрейд; [сост. М.Г. Ярошевский]. – М. : Просвещение, 1989. – 448 с.
24. Шиянов Е.Н. Психологическая дистантность подростков в условиях педагогического взаимодействия / Е.Н. Шиянов, О.И.Калмыкова // Вестник практической психологии образования, 2006. – №4. – С. 57-65.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Abul'hanova-Slavskaja K. A. Strategija zhizni / K.A. Abul'hanova-Slavskaja. – М. : Mysl', 1991. – 299 s.
2. Anan'ev B.G. O problemah sovremennogo chelovekoznaniya / B.G. Anan'ev. – М. : Nauka, 1977. – 346 s.
3. Bodalev A.A. Akme-jeffekt lichnostnogo samoosushhestvleniya v processe socializacii i individualizacii vzroslogo cheloveka / A.A. Bodalev // Mir psihologii. – 1998. – №1. – S. 59-65.

4. Bratus' B.S. Anomalii lichnosti / B.S.Bratus'. – M. : Mysl', 1988. – 304 s.
5. Burmistrova A.V. Individual'nye osobennosti sredovogo povedenija, regulirujushhego granicy bytijnogo prostranstva lichnosti / A.V. Burmistrova // Psihologija lichnosti i ee bytija : [pod red. Z.M. Rjabikinoj. A.N. Kimberga, S.D. Nekrasova]. – Krasnodar, 2005. – S. 288-250.
6. Goshovs'kyj Ja.O. Resocializacija depriyovanoi' osobystosti: [monografija] / Ja.O. Goshovs'kyj. – Drogobych : Kolo, 2008. – 480 s.
7. Grimak L.P. Rezervy chelovecheskoj psihiki vvedenie v psihologiju aktivnosti / L.P. Grimak. – M. : Politizdat, 1989. – 319 s.
8. Zhuravlev A.L. Psihologicheskoe i social'no-psihologicheskoe prostranstvo: teoreticheskie osnovanija issledovanija / A.L. Zhuravlev, A.B. Kuprejchenko // Znanie. Ponimanie. Umenija. – 2012. – №2. – S. 10-18.
9. Kondakov I.M. Metodologicheskie osnovanija zarubezhnyh teorij professional'nogo razvitija / I.M. Kondakov, A.V. Suharev // Voprosy psihologii. – 1989. – №5. – S. 151-164.
10. Lazurskij A.F. Klassifikacija lichnostej / A.F. Lazurskij // Psihologija individual'nyh razlichij: [teksty]. – M. : Izd-vo MGU, 1982, – S. 179-198.
11. Levin K. Razreshenie social'nyh konfliktov / K. Levin. – SPb. : «Sensor», 2000. – 408 s.
12. Leont'ev D.A. Samorealizacija i sushhnostnye sily cheloveka / D.A. Leont'ev // Psihologija s chelovecheskim licom: gumanisticheskaja perspektiva v postsovetskoj psihologii. – M.: Smysl, 1997. – S. 156-176.
13. Maksimenko S.D. Genezis sushhestvovanija lichnosti / S.D. Maksimenko. – K. : Izd-vo OOO «KMM», 2006. – 240 s.
14. Menegetti A. Psihologija lidera / A. Menegetti. – M. : NNBF «Ontopsihologija», 2002. – 208 s.
15. Nartova-Bochaver S.K. Chelovek suverennyj: psihologicheskoe issledovanie sub#ekta v ego bytii / S.K.Nartova-Bochaver. – SPB. : Piter, 2008. – 400 s.
16. Rubinshtejn S.L. Chelovek i mir / S.L. Rubinshtejn. – M. : Nauka, 1997. – 191 s.
17. Salihova N.R. Kontekstual'no-urovnevaja model' zhiznennogo prostranstva lichnosti / N.R. Salihova // Uchenye zapiski Kazan. un-ta. – Serija «Gumanitarnye nauki». – T.152. – K.5. – S. 183-199.

18. Slobodchikov V. I. Psihologija cheloveka / V. I. Slobodchikov, E. I. Isaev. – M. : Shkola-press, 1995. – 384 s.
19. Smirnov S.D. Psihologija obraza: problema aktivnosti psihicheskogo otrazhenija / S.D. Smirnov. – M. : Izd-vo Mosk. un-ta, 1985. – 231 s.
20. Strekalov S. Zhizn' kak jevoljucija dushi. Vvedenie v teoriju i praktiku sistemy rosta lichnosti «Igry v Prostranstva» / C. Strekalov. – SPb, 2010 – 112 s.
21. Tatenko V.A. Psihologija v sub#ektnom izmerenii : [monografija] / V.A. Tatenko. – K. : Prosvita, 1996. – 404 s.
22. Uilber K. Integral'naja psihologija: soznanie, duh, psihologija, terapija / K. Uilber; [per. s angl. pod red. A. Kiseleva]. – M. : OOO «Izdatel'stvo ACT», 2004. – 412 s.
23. Frejd Z. Psihologija bessoznatel'nogo: Sbornik proizvedenie / Z. Frejd: [sost. M.G. Jaroshevskij]. – M. : Prosveshhenie.1989. – 448 s.
24. Shijanov E.N. Psihologicheskaja distantnost' podrostkov v uslovijah pedagogicheskogo vzaimodejstvija / E.N. Shijanov, O.I.Kalmykova // Vestnik prakticheskoj psihologii obrazovanija, 2006. – №4. – С. 57-65.

Virna Z.P. Personality's professional space: from the peculiarities of disciplinary to the reality of subjective modeling. The notion of the phenomenon of professional space actualizes the problem of theoretical and empirical issues in the study of local and structural features of the personality's professional life. The proposed material shows a full dynamic consideration of the professional space in its structural features, functional possibilities, factors and mechanisms for the professional development and methods of its distinguishing and comprehension by a man. Research presentation position of the material relates to the historical and psychological analysis of ideas, concepts, theories and concepts of psychology of the space phenomenon, where the general interpretational model appears from outlining disciplinary manifestations of this phenomenon to its subjective modeling choices. Disciplinary space is treated as a clear limitation of the professional knowledge and skills by which one fixes a group of professional conduct rituals. Space subjective modeling is reflected in consciousness as inner intention of professional development in the form of energy creation, projection of consciousness in the «perfect» comparative model of living space design «my space» and others. Gradual consideration of disciplinary and professional subject areas simulated space proves their close relationship with each other and various combinations of content and structure of the professional space is specific features at different stages of ontogeny.

Key words: psychological space, personal space, professional space, living space.

Отримано: 11.12.2013 р.